

kými náklady a pracami dobyli sme hradov, totiž Hrádku, Týřova, Lichtenburka, Lutice, Hradec, Pieska, Nečtin, Zbiroha, Tachova, Trutnova v Čechách, a pak
30 v Moravě Lukov, Telče, Veverie, olomúckého, brněnského a znojenského hradov a mnoho jiných zboží zastavených a odlúčených od královstvie. A mējiechom mnoho hotových služebníkov, a prospěch jmējieše královstvie ode dne ke dni. A milovāše nás obec dobrých a zlī bojiece se vystřiehāchu se od zlého, neb spravdlnost dosti hojnā bieše v zemi. Ale pánov větčí diel učinēni byli násilníci, aniž se
35 báli krále, jakož by slušelo, neb biechu královstvie mezi se rozdělili. A tak my drželi sme vladařstvie královstvie českého, lepšiece ode dne ke dni, na dvě létě.

1 *prijedechom* přijeli jsme – 3 *mlazšie mladši* – 4 *do Frankricha* do Francie – 10 *fransky*, *vlasky i lampartsky* francouzsky, vlašsky i lombardsky, (t. j. italsky a severoitalsky) – 12 *obecen* běžný, přístupný – 13 *tovařišie* spojenci – 14 *leodienský* lutyšský; *juliacenský* julišský; *gerlenský* geldernský – 19 *zkažen* zničen, zbořen; *od časov krále Ottakara* t. j. Přemysla Otakara II. (1253-1278) – 21 *vzdělati* vybudovati; *opatrující* spatřující, hledící – 22 *po svú ženu* pro svou ženu – 24 *nāpis* titul; *požívali sme* používali jsme – 25 *spatřivši* přihlédnuvši – 27 *zbožie* majetek – 28 *Hrádek* Křivoklát – 29 *Lutice* Litice; *Hradec* Hradec Králové – 34 *učinēni byli násilníci* stali se násilníky – 36 *lepšiece* zvelebujice

DVĚ ZPRÁVY O VÁCLAVU IV.

Následující dvě ukázky, zajímavé jako ilustrace poměrů na konci 14. století, kdy zápasil Václav IV. s mocným feudálním panstvem a panskou jednotou, jsou doplňkem a protějškem Nové rady od Smila Flašky z Pardubic, předního člena této oposiční panské jednoty, hájící moc feudálů (viz zde 497n).

ZPRÁVA O PRVNÍM ZAJETÍ KRÁLE VÁCLAVA IV.

(r. 1394)

Těchto let času veselé a radost, utěšenie a libost života každý rozuměje pro běhlost vezdajších novin snažen buď pilnějie žádati a smrti hořkost od mysli všēmi obyčeji odháněj! Nebo po smrti zvlāstnieho a najvětčieho milovníka spravdlnosti najjasnějšieho kniežete a pána, pana Karla Čtvrtého, římského ciesaře a krále
5 českého najosviecenějšieho, říši a koruně královstvie českého pohriechu mnoho zlého jest okázáno, neb říše od toho času na tenkém provázku visela jest, tak že prvotní dědic ciesařstvie korunú velebnosti pohrdal jest býti potěšen. A pak těch časuov neprietele spravdlnosti, rozsévači všie ruoznice, jimž se přihodilo těžce
10 pustiti svā panování, učili sú se zmiesto cti necti, ruoznici za svornost, zlému za dobré, neupřiemému za upřiemé, nespravdlnosti za spravdlnost, křivdě za pravdu a spravdlnosti cesty žádným obyčejem nepoznāvajice. Silná udatnost, statečnost mocná a upřiemā ustavičnost, učenie viery, pláč vdov, sirotkuov zkaženie, vezdajší křik obce a chudých některā kniežata a pány země pohnulo jest, aby spravdlnosti
15 říše a královstvie českého obyvateluov zlē vidúce, milostivú zprāvú zdvihnutí obtieženie a vyplēniti nových a chytrých pánov moc, aby každý poznal rod pradēda

svého a zase k svému skutku se navrátil, odkud pošel. Protož nemálo pánov v Čechách sjelo se jest, kteříž mezi sebú všechny nedostatky říše a královstvie i vše obce věrně váziece škody, k králově Velebnosti přišli sú, měvše rozmyslnú mezi sebú radu, jeden jemu vypravil těmito slovy: „Najjasnější knieže, pane milostivý!

20 Poněvadž spravedlnost jest súzena udidlem nepravosti a v království českém mnoho se děje neslušností, takže skrze neznámé prosby a zámyslné kostelové se lúpie z obrokuov, vdovy a sirotci z dědictvie, královstvie zpravování nemá, říše se kazí na však den a z toho a skrze to království a krajně veliká hanba mohla by vzniknůti, prosíme Jasnosti Tvé, jakožto pána našeho milostivého, aby ráčil království

25 brány spravedlnosti otevřieti a neslušně odjaté věci na miesta svá navrátiti, aby vladař vlastní svým vlastním vládl, neb královstvie obvyklo jest činiti z stará dávna, aby obecný lid od kvielitedlného křiku přestal. Toho proti Jasnosti Tvé královské věrně chcem zaslúžiti jakožto pánu našem milostivém.“ A král neboje se, by jemu které od nich mělo se státi protivenstvie, myslí popudnú ukrutnosti okázav tvář, kterúžto chtěl odvésti pánuov ustavičnost, pravil, že jest všecko dobře zpravoval, domněv se, že ve všech věcech jako prvě zachová úmysl a vuoli svú. A panské tovarišstvo neustavičnosti jeho nemohúc déle pominůti, k němu přišli jsú spěšnějie a jemu tato slova ihned pověděli sú: „Králi, pane milostivý! Voláním chudých vezdajším v našich uších zní a ze všech neslušností země nám

30 se vina dáva a náhlosti Tvé ustanoviti pěknými prosbami a slušnostmi nemužeme, aby spravedlnost pro obecné zemské svobodný přístup mohla obdržeti. Protož s námi k stolici velebnosti přid, když na súdě sedeš, aby každému, jakož slušie, učinil spravedlnost, neb tu s Tebú dobré i zlé myslili sme beze lsti trpěti.“ A když sú ty řeči uslyšeli milovníci královi a ktož se jeho drželi, zapomněvše všech

40 dobrodění jim učiněných mnohokrát, ne skrze brány, ale z zadu přes zdi hledali sú ujítie. By v nich bylo mužské udatenstvie, nikoli toho zlého a hanby nebyli by spáchali. Ale všem jest známo, že nikdy z lajna muškát nebude. A páni pak, vojsko shromazdivše, jej spěšně na hrad pražský vedli a s ním tu zuostali. A když vešken lid v městech pražských stavenie a přivedenie jeho v pravdě zvěděl, rozličnými

45 ohradami se ohrazujíc, hrad chtěli oblehnůti a pány, málo však váživ, že zlost nepravosti častokrát svého pána tepe a zahanbuje. I přišlo jest rozkázanie královské do měst krátce, že osvícený Jošt, margrabie moravský, z jeho a panského povolenie za dobrovolného hajtmána země a královstvie jest vyvolen. Ihned městóm příměří jsú uložena z povolenie a rozkázanie královského. A tak jest ihned obecný zemský

50 súd najprv na dvoře, potom v městech provolán. A pak osvícený Václav, římský a český král, najjasnějšíeho Jošta, markrabí moravského, na miestě a mocí i jménem svým súdci ustavil, kterýž s jinými královstvie pány bohatého s chudým, starého s mladým, sirotka s vdovú súdili sú milostivějie. Ale jedu lstivého, kterýž pod holubičí zpuosobú se tajil, nic sú se nenadieli, všecko za zlato majíce, co se

55 stkvělo, všem slovuom sú věřili, jimiž mnohými obyčeji jsú zklamáni. A pak král najjasnější najjasnějšíemu pánu panu Janovi, bramburskému margrabí a vévodě gerlicskému, tajemstvie své tajně vzkázal po poslu, jej všeho královstvie pokladu

pokladníkem učinil a jemu prikázal spěšně, aby žádným obyčejem základuov
 nevážil, ale věrnost, kterúž bratr v čas potrebnosti nutí se bratru ukázati, a aby
 60 lidu množstvie sebral, kterýmž by jej z jetí mohl vysvoboditi. A pak najjasnější
 Jan, milostivými hnut jsa bratra prosbami, listy do rozličných krajin rozeslal jest,
 žaluje králóm a kniežatóm, každému zvlášť, kterak páni země české najjasnějšíe
 knieže a pána pana Václava, římského a českého krále, pána svého, vzeie, odporne roz-
 ličné proti pánóm v svých listech složiv kusy, je proti pánu svému a bratru najmi-
 65 lejšiemu dovodě velmi nespravedlivě a k tomu pravě, že veliký žold chce dáti,
 aby mohl bratra svého zase vyprostiti. A zvěděvše to všickni, ktož žold milovali,
 kteříž prvě zadost spravedlnosti jim se státi museli, opustivše spravedlnost, obrá-
 tili sú se ku pokladu dávajícím. A tu zvonec slili sú rozličnými radami, že již svým
 70 zvukem všecy královstvie neslušnosti po končinách světa roznesl jest. Znamenajíce
 pak někteří páni sladkost pokladu a žoldu dary, kteříž prvě přivěšením pečeti
 svých ne listivú láskú, ale pro spravedlnost byli sú se spojili se pány: ty červenost
 poběhlé pánóm učinila a neupřímé, a tak větčie listivosti počátek pošel jest, neb
 usty libé, alias sladké, věci mluvie, srdcem listivosti nepravost rozmnožují; skrze
 to jeden druhému těžko bude věřiti a to spadne a obrátí se k jich potomkuom.
 75 Ale osviecený Jan, vévoda gerlicský již řečený, veliké množstvie lidu shromazdiv
 do Prahy jest přijel, ne aby nadarmo množstvie sebral, ale aby krále, bratra svého
 a pána, věrně zprostil. Páni pak, kteříž krále v své moci měli sú, zvěděvše to, na
 hrad Krumlov páně Jindřichuov z Rožmberka přinesli sú. Ale již řečené knieže
 u města Budějovic položil se jest a skrze to pálení morduom i jiným neslušnostem
 80 to léto umenšenie jest uraženo. Král pak znamenaje, že málo co jiného muože jemu
 prospěti, jedno ty věci, kterýchž páni pro obecné zemské dobré žádali sú, jim chtěl
 by dáti a pečeti najjasnějšího bratra svého Jana svrchupsaného listy upevniti.
 Co vice, diem krátce. Všecy věci, kteréž páni přivodili sú, psányť sú a pečeti
 upevněny. A tak příměrie jsú položena. S tiem Velebnost královská jest puštěn.
 85 A když chtieše lid se rozjeti, každý z žoldu svého napomínal jest knieže listem jeho,
 kterýž, když byl král puštěn, zbaven jest byl úřadu nad poklady a pro nezaplacenie
 žoldu od žoldněruov svých mnoho haněnie trpěl. Knieže pak nad králem dobroty
 a bratrstvie ukázal jest milostivost, jej vysvobozuje. Ale král kniežeti rozmnoženie
 nevěry dal, neb králuov z úzkosti vysvobodil jest zástup a kniežetin zástup v kládě
 90 král pevně zavřel jest.

1 utěšenie potěšení – 2 běhlost vezdajších novin zběhlost denních zpráv (dietina exercitia
 novitatum) – 6 jest okázáno je učiněno – 8-9 jimž se přihodilo těžce pustiti bylo zatěžko vzdáti se
 – 9 zmiesto místo – 12 ustavičnost stálost, pevnost (constantia); zkaženie záhuba (destructio)
 – 14 milostivú zprávu laskavou nápravou; zdvihnutí obtieženie odstraniti břemena – 16 k svému
 skutku k svému dílu, povolání (in actum suum) – 18-19 rozmyslnú radu uvažující poradu (mas-
 ticato consilio) – 19 vypravil řekl, vyslovil – 21 zámyslný vymyšlený, záměrný – 21-22 se lúpie
 z obrokuov jsou olupovány o důchody – 23 na však den každý den, den po dni; krajina země
 – 26 obvyklo jest zvyklo si, má zvyk – 26-27 z stara dávna od dávných dob – 27 kvielitedlného
 křiku kvílivého (lamentabili) křiku, nářku – 28 zaslúžiti vydobýti, vymoci – 29 popudný popud-
 livý – 30 ustavičnost stálost, pevnost – 31 domněv se domnívaje se; prvě dřive – 35 náhlost prud-

kost, prchlivost (vehementiam) – 37 *sedeš* usedneš – 39 *milovníci* oblibenci, milci – 41 *ujitie* únik; *by* kdyby – 44 *stavenie* zadrženi, zajmuti – 45 *ohradami se ohrazujíc* posilami se zabezpečuje (diversa structura se muniens) – 45-46 *zlost nepravosti* zlý skutek nespravedlnosti – 50 *provolan* vyhlášen – 55 *mnohými obyčejí* rozličným způsobem – 56 *bramburský braniborský* – 57 *gerlícký zhořelecký* – 58 *základ* peněžitá záruka (thesaurus) – 60 *z jetí ze zajetí* – 63 *vězie* vězni – 63-64 *odporně... složiv kusy* odporující složiv artikuly (contrarie formans articulos) – 65 *dovodě* dokazuje (approbans); *žold* výkupné (stipendium) – 71-72 *ty červenost poběhlé pánóm* učinila stud způsobil, že zběhli od pánů (hos rubiciunditas apostatas dominis reddit et perversos) – 73 *alias* jinak, neboli – 80 *umenšenie jest uraženo* dosl. překlad: diminutio est offensa, srazilo se se zmenšením, t. j. nastalo zmenšení, úbytek – 82 *upevniti* stvrditi – 83 *přivodilí sú* uváděli, t. j. se souhlasem (approbant) – 85 *z žoldu... napominal jest* upomínal o žold – 88-89 *rozmmoženie nevěry dal* rozmnožil nevěru, t. j. nedodrženi úmluvy – 89 *z úzkosti ... v kládě* v lat.: a cippo (z klády) ... in cippo; *knížetin zástup* knížecí přívrženci

STÍŽNÝ SPIS PANSKÉ JEDNOTY KRÁLI VÁCLAVU IV.

(r. 1397)

Najjasnější kníže, pane muoj milostivý! Kterak utěšené jest a chutné, alias libé, lidem přebývati v království, kdež milostivý, tichý král a pokojný království své věrně zpravuje radami, kterýž ne milovníkuov daruov volá do rad, ale poctivé obecné dobré věrně vážicie. Neb v kterém koli království mnoho hubených a rozběžitých, alias neznámých, rad se děje, to království v sobě ovšem zle se zpravuje. Výsost cesařství, proč ste nenásledovali nejnepřemoženějšího otce Vašeho Karla šlápějí, kterýž země své šlechtice, cizozemce i hosti znamenité a chvály hodné, vším srdcem miloval jest, s kterýmižto krajiny a země obdržel jest. Ale hluku měšťan a řemeslníkuov k Výsosti rady nevolal jest. Nebo pánóm země a šlechticóm království poručil jest úřady, zřetedlnú múdrostí jich řiedě zpravování, každého způsobil býti v svém řádu, všechny věci řiedě s radú pánuov; říší a království českému na však den čest rostla jest rozmnoženie a vítězství, neb přejasně paměti otec Váš najnepřemoženější rozumných panských požíval rad, kteřížto po smrti jeho skrze novotné pány od Výsosti rady jsú odlúčeni. Však svú nepřemoženú mocí stavy všech zpravování dosti pilně zjednal jest, panoše v svém pořádu, měšťany též v svém, takže někteří šenkujíc pivo, někteří šili obuv, někteří vykrmujíce dobytek, droby dělajíce, že jeho páni a panoše mohli se tiem chovati, všickni svých kupectví užitkuom radovali se. Nebo pro ně řiedko neb nikdy války nedály sú se, neb Jeho Jasnost znamenal jest, že měšťané málo se k boji hodili. Slavné kníže, najmilostivější pane! Má všetečnost nemuožť se nadiviti, že korunu cesařskou až do tohoto času hlavy Vašie Výsosti nepřikryli ste, kteréž však otec Váš Vám i bratřím Vaším velikými dary a úsilími dobyl jest, a čest svaté říše dali ste cizozemci, alias hosti, korunu hlavy Vašie služebníku. A z toho Vašie Výsosti a království českému mnohé škody a křivdy staly sú se. Ó, Výsosti cesařství, proč tak dlúho slovy pěknými a lahodnými v zavěšení drželi ste cesařství? Proč tak dlúhý čas trpěli ste křivého papeže, proč tak dlúhý čas vieře křesťanské blúdití

dopustili ste, poněvadž té věci byli ste rozumnými příčinami sůdce a najvyšší rozdielce postaveni? Proč takovú chtivostí nevěru židovskou milovali ste, je milující nad věrné křesťany, je také nad proroky páně povyšuje? Proč Vaše Jasnost učeným
30 pražské koleje studentóm a kněžím Neronovú ukrutností protivila se, neukazujíc jim Vaše Jasnosti lásky, neb některé ste jímali, jiné stínali, jiné topili, jiné hřebelci jako hovada cítili, jiné bili ste kyji, žádné jim jakožto přejasný otec Váš neukazuje pomoci, ale kládami, okovy i všelikými haněními je mnohokrát zahanbovali ste? Najosviecenějšíe knieže! Křehkými Vaše upřiemé svědomie bylo obdařeno radami,
35 když všechny kostely pražské zlúpiti chtěli ste, z ornátuo, alias ozdoba, a svátostí! Bojímt se zajisté, že Jasnost Vaše jakožto Nabochodonozor pro neslušnosti svrchu učiněné božie rány neujde a pro neustavičnost Vašie myslí. Z králuov najjasnější, synu najjasnějšíeho otce Vašeho Karla, kterak velmi zlým rozumu byli ste oblečeni zlatohlavem, když osviečené knieže a pána, pana Jošta, markrabí moravského,
40 a urozeného pana Bočka z Kunštát, jinak z Poděbrad v Vašem i Vašich klejtu zjímali ste ohyzdně, pečeti Velebnosti Vašie a listuo, Vašich i slov Vašich vieru zrušili ste! Na králet zajisté takové věci nepřislušejí, ale vypověděnie slov viery hodné. Povýšený nad kniežata, slavný pane! Dětinskú zajisté radú Vaše Slavnost jest převrácena, že královstvie české, dávnie časy štiepené, netbanlivě dopustili ste zkaziti, s pány Vašimi a královstvie šlechtici v smlúvu dobrotivú netbali ste do této chvíle vjíti, s nimižto však všechny škody, všechny neslušnosti Vaše Slavnost najposléz musí přemoci. Neb Jasnost Vaše vtipně rač pohleděti na ty, kteréž sobě nové zdělali ste pány, z kvasnic bláta vyzdvihli ste a na škodu biedy Vaší Jasnosti zdělali ste. Nebo bude-li Vaše Jasnost déle jich rady požívati, zpravovánie těla i královstvie budete moci býti zbaveni, neb darové a panování přitahují, jichžto libost jim přestati neopúštíte, alias nepřestává. Tak dadie Jasnosti Vašie záplatu jako dábel svému služebníku. Poněvadž zajisté bázeň božie počátek múdrosti, z prsti jakožto jiný člověk jste stvořeni a duše: odporné věci opustíte, kteréž tělo a vnitřního člověka nakažují. Boha zajisté pravým srdcem milujte, zmužilostí královskú
55 dětinské věci zavržte, poněvadž dávno dětinské třevíce zedrali ste! Neb porozuměj Vaše Jasnost, kterak znamenie lva jest rakovými obalené stupni, neb vienie větruov věje odporně a protivně! Aby zajisté všecko brzo sebránie zavřením věrným zavreno bylo, s pány Vašimi jednotu smluv držte, rádce věrné, hodície k radě, zvolte, alias vyberte, lotruov se varujte, spraviedlnost vyzdvihněte, ustavičnost milujte,
60 světlo křesťanstva plamennými učíte hořeti stkvělostmi! Sami na se budúcně pamatujte, abyšte koruny svatého římského ciesařstvie, kteréž otec Váš velikými dobyl jest úsilími, tak pevně drželi, aby z Vašich a Vašich bratří rukú v moc jiných nepřišla. A v tom také rozmnoženie jasnosti, chvála, čest a veselé ode všech lidí se okáže.

1 *alias* jinak, neboli – 4-5 *hubených a rozběžitých* kusých a rozptýlených (exilia et vaga) – 8 *hluk* dav (cohortem) – 10 *zřetedlnú múdrostí* prozíravou moudrostí (perspicua sagitate); *zpravovánie* vláda, řízení – 14 *novotné pány* pány s nedávno uděleným šlechtickým titulem (novellos dominos) – 15 *zjednal jest* uspořádal; *v svém pořádu* zvláštním řádem

- 17 *chovati se* živiti se (enutiriri) - 20 *má všetečnost* já zpozdilý, pošetilý (stoliditas) - 25 *v zavěšení drželi ste* ve vleku jste udržovali (in suspenso) - 26 *křivého papeže* (antipapam) t. j. vzdoropapeže avignonského v době velikého schismatu západního, od r. 1378 (počínaje Klimentem VII.) - 27-28 *najvyšší rozdielce* nejvyšší rozhodčí (supremus arbiter) - 28 *nevěru židovskou* nevěrné, nevěřící židy - 34 *křehkými* nevážnými, věrolomnými (fragilibus) - 36 *Nabuchodonozor II.* (605 až 562 př. n. l.) jeden z nejslavnějších babylonských králů, který je v bibli líčen jako násilník potrestaný za to šilenstvím; o jeho pokoření srov. Dan. 4,30 - 40 *v klejtu* když měl glejt, t. j. ochranný průvod - 43 *Vaše Slavnost jest převrácena* Vaše Výsost jest svedena (perversa) - 44 *štíepené* pěstované (plantatum) - 47 *vtipně* s důvtipem (imaginative) - 51 *záplata* plat, odměna (solarium) - 55 *děťinské třevíce* dětské střevice - 56 *rahovými obalené stupni* doslovný překlad z lat.: cancri involutum gradibus, obklopeno raky - 60 *stkvělostmi* nádherami (splendoribus)

CESTOPIS T. ZV. MANDEVILLŮV

Český překlad tohoto nejoblíbenějšího středověkého cestopisu vznikl kolem roku 1400 v okolí krále Václava IV. prací dvořana Vavřince z Březové, který pro dvorské prostředí složil také snář a světovou kroniku. Vavřinec překládal z německého zpracování metského kanovníka Otty von Diemeringen, jež bylo přeloženo z francouzského originálu s přihlédnutím k překladu do latiny.

Mandevillův cestopis je typické středověké vypravování, blížící se svou fantastičností popisům cizích krajín a jejich obyvatel, jaké známe ze soudobé rytířské epiky. Konvenční rytířské literatuře se blíží i vloženými epizodami a ústřední postavou anglického rytíře Johna Mandevilla, který je v díle označován za autora. Mandeville prý odejel z vlasti roku 1322, procestoval Evropu, severní Afriku a velikou část Asie, navštívil několikrát Palestinu, sloužil vojensky sultánu egyptskému a velikému chánu mongolskému; ve skutečnosti je vypravování opsáno z nejrozmanitějších pramenů nebo je dílem čiré fantazie.

Za skutečného autora originálu býval pokládán lutyšský lékař Jean de Bourgoigne, spíše se však zdá, že jím byl lutyšský klerik Jean d'Outremeuse (dříve zvaný též des Prez), úředník při biskupském dvoře (1338 až 1400). Dílo se přes svou fantastičnost a nepravděpodobnost, nebo spíše právě pro ni, líbilo; hovělo tehdejšímu vkusu (líčení nádhery a bohatství cizích krajín, vojenských úspěchů a pod.), bylo čteno po celá staletí a stalo se i živou knihou četby lidové.

DVADCÁTÝ ROZDIEL

praví o jedné potvoře, jenž má způsobu člověčí až do pasa,
a spodek jest kozí

V ejijské púšti jest mnoho svatých pústenníkov a bratří, jenž mnoho věcí divných často vídají. Nebo bieše před jednoho přišla divná potvora jako člověk s velikýma ostrýma rohoma, kteréžto na své hlavě mějješe, a bieše podobna k člověku od vrchu až do pupka, a zdolu mějješe kozí způsobu. A když ji zaklína boží pústenník boží mocí, aby jemu pověděla, co jest, tehda ona odpovědě a vece, že by bylo smrtedlné stvořenie jako i on, a prosieše toho pústenníka, aby za ni buoha prosil toho, jenž je s nebe sstúpil a v tělo panny se vsadil a tiem vykúpil vešken lidský národ; a ihned zmizela před ním. A potom té potvory tělo bylo nale-